

społy dekoracji heraldycznej kościołów informowały o uczestnikach podróży (Kościół Świętego Ducha w Heidelbergu). Jakie znaczenie miały herby dostojników w nekropoliach takich, jak katedry, klasztory. Tego rodzaju pytań nie unikniemy. Czy książka na te pytania odpowiada?

W sumie otrzymaliśmy książkę piękną, stanowiącą wyraz mądrości Autora. Jednakże nieprzemysłaną do końca. I nienapisaną z myślą o szerokiej rzeszy czytelników, którzy będą z niej korzystać poprzez pokolenia. Być może zamysłem recenzenta było potraktowanie dzieła Alfreda Znamierowskiego i jego współpracowników jako polskiego podręcznika heraldyki. Z całą pewnością nie jest to oczekiwany podręcznik. Jest to jednak poważny krok w tym kierunku. Zapewne przez parę pokoleń to dzieło tak będzie traktowane przez użytkowników...

Jerzy Łojko, Paulina Wojtyniak

Jarosław Matysiak, Stefan Błachowski (1889–1962), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, ss. 363.

Zbliżający się jubileusz stulecia Uniwersytetu Poznańskiego zintensyfikował badania nad historią najstarszej poznańskiej uczelni. Do obchodów jubileuszowych uniwersytet przygotowuje się od kilku lat w ramach Dekady Jubileuszowej. W tym czasie powstały i powstają nadal liczne monografie poświęcone m.in. dziejom uczelni na przestrzeni stu lat, dziejom poszczególnych wydziałów oraz rektorom uniwersytetu. Recenzowana praca została wydana w Wydawnictwie Naukowym UAM w serii *Biografie Rektorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, której redaktorami są profesorowie Przemysław Hauser i Tomasz Schramm.

Jednym z efektów przygotowań do obchodów jubileuszowych są intensywne prace nad serią publikowanych przez Wydawnictwo Naukowe UAM monografii pt. *Biografie Rektorów UAM*. Jedną z takich prac opublikował w ostatnim czasie Jarosław Matysiak, kierownik Archiwum Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Poznaniu. Autor pracy dedykował ją Profesorowi Stefanowi Błachowskiemu, rektorowi Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1946–1948. Dobrze znana jest działalność naukowa, dydaktyczna, organizacyjna profesora Błachowskiego. Brakowało jednak do tej pory osobnego opracowania przedstawiającego okres sprawowania przez niego funkcji prorektora i rektora Uniwersytetu Poznańskiego. Recenzowana praca wypełnia tę lukę. Prof. Stefan Błachowski był psychologiem, prorektorem i rektorem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w trudnych powojennych latach 1945–1948. Z Uniwersytetem Poznańskim związany był od początku jego istnienia i, jak podkreśla Matysiak, Błachowski dwukrotnie zakładał poznańską

psychologię: po raz pierwszy w 1919 r. w nowo utworzonym Uniwersytecie Poznańskim i w 1945 r., po drugiej wojnie światowej, kiedy uczelnia wznowiła działalność naukową i dydaktyczną.

Praca dzieli się na dwie równe części. Pierwsza, składająca się z czterech rozdziałów, obejmuje lata 1889–1945, natomiast druga – licząca pięć rozdziałów, obejmuje lata 1945–1962, czyli powojenny okres w życiu prof. Błachowskiego. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Okres lwowski (do roku 1919)*, przedstawione zostały: dzieciństwo, lata studenckie oraz praca prof. Błachowskiego na Uniwersytecie Lwowskim. Rodzina Błachowskich pochodziła z Galicji. Stefan Walerian Błachowski urodził się w 19 maja 1889 r. w Opawie, w rodzinie Konstantego i Marii (z domu Niklas). Jego ojciec był lekarzem wojskowym w armii austro-węgierskiej, w związku z czym rodzina z czwórką dzieci często zmieniała miejsce zamieszkania.

W 1907 r., po ukończeniu gimnazjum we Lwowie, młody Stefan Błachowski rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym uniwersytetu we Lwowie. Główną dziedziną jego studiów była filozofia, którą zgłębiał pod kierunkiem prof. Kazimierza Twardowskiego – twórcy szkoły filozoficznej, która przeszła do historii nauki polskiej pod nazwą Szkoły Twardowskiego. Błachowski jest zaliczany do drugiej generacji uczniów Twardowskiego, obok m.in.: Stefana Baleya, Stanisława Leśniewskiego, Tadeusza Kotarbińskiego, Kazimierza Ajdukiewicza oraz Tadeusza Czeżowskiego. W 1909 r., przez pół roku studiował na uniwersytecie w Wiedniu, po czym przeniósł się na uniwersytet w Getyndze, gdzie zgłębiał przede wszystkim wiedzę psychologiczną pod kierunkiem prof. Georga Eliasa Müllera, jednego z czołowych psychologów niemieckich przełomu XIX i XX w., a także rozszerzył zakres swoich studiów o nauki biologiczne i fizykę. Duży wpływ na późniejszą działalność naukową Błachowskiego wywarł także udział w seminariach prof. Edmunda Hasserla, jednego z twórców i reprezentantów nowego ruchu filozoficznego – fenomenologii. Jak pisał Czesław Głombik, najtrwalszą zdobyczą, Błachowski wyniósł z Getynki, w tym ze spotkań z fenomenologią, było przekonanie o ścisłych związkach psychologii i filozofii. Na uniwersytecie w Getyndze Błachowski prowadził także intensywną działalność naukową: pisał artykuły, recenzje niemieckich prac psychologicznych, uczestniczył w konferencjach naukowych oraz przygotował, pod kierunkiem prof. Müllera, pracę doktorską pt. *Studien über den Biennenkontrast (Badania nad kontrastem wewnętrznym)*, za którą 29 kwietnia 1913 r. otrzymał tytuł doktora filozofii. Od października 1913 r. był związany z uniwersytetem we Lwowie, najpierw jako wolontariusz, a od 1914 r. jako asystent w pracowni psychologicznej Instytutu Psychologicznego i Seminarium Filozoficznego tej uczelni.

Duże zmiany w życiu rodzinnym i zawodowym Błachowskiego zaszły w czasie pierwszej wojny światowej i krótko po jej zakończeniu. W 1914 r. bowiem ożenił się on z Marią Elbracht-Huelseweh, został ojcem. Przez pewien

czas służył także w armii austro-węgierskiej. W ostatnich latach wojny używał na uniwersytecie we Lwowie *veniam docendi* z psychologii na podstawie pracy: *Nastawienia i spostrzeżenia (Studium psychologiczne)*, a w 1919 r. ukończył przewód habilitacyjny na podstawie rozprawy *O wrażeniach położenia ruchu* oraz otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego psychologii i pedagogiki eksperymentalnej, w konsekwencji czego został kierownikiem Instytutu Psychologicznego na Wydziale Filozoficznym uniwersytetu we Lwowie.

Drugi i trzeci rozdział pracy poświęcone zostały działalności Błachowskiego na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1939. W połowie kwietnia 1919 r. Błachowski przyjechał do Poznania w sprawie objęcia stanowiska docenta psychologii eksperymentalnej. W następstwie przeprowadzonych rozmów 8 maja 1919 r., na mocy rozporządzenia Komisariatu Rady Ludowej, został kierownikiem Instytutu Psychologicznego na Wydziale Filozoficznym nowo utworzonego Uniwersytetu Poznańskiego. Przypomnieć należy, że Błachowski nie był jedynym lwowiakiem, który zasilił kadrę uniwersytetu w Poznaniu. Oprócz niego, do grona profesorów, a także rektorów UP, którzy przybyli do Poznania ze Lwowa, należało kilkunastu wykładowców, jak np.: Stefan Dąbrowski, Stanisław Kasznica, Ludwik Jaxa-Bykowski, Adam Skalkowski. Decyzja Błachowskiego o przejściu do Poznania nie była łatwa. Był on bowiem pracownikiem Uniwersytetu Lwowskiego, silnie związanym z lwowską szkołą filozoficzną i jej twórcą prof. Twardowskim. Okres wahania nie trwał jednak długo. Jak napisał autor monografii, Twardowski zapisał to (16 lipca 1919 r.) następująco: „Rano u mnie Błachowski po przyjeździe z Poznania. Oświadcza, że został tam profesorem nadzwyczajnym i że pozostaje w Uniwersytecie Poznańskim”. Pomimo początkowych wahań Błachowski szybko związał się z poznańską uczelnią, która cieszyła się dużym powodzeniem wśród młodzieży. Z fragmentu listu Błachowskiego do Twardowskiego, zamieszczonego w recenzowanej pracy, możemy przeczytać, że: „Poznań jest, oby został, bardzo miłym miastem, a bliskość z Zachodem ma wielkie znaczenie”. I chociaż prof. Twardowski nadal miał nadzieję na powrót swojego ucznia do Lwowa, Błachowski drugą połowę życia związał ze stolicą Wielkopolski. Jak pisze Matysiak, nie bez wpływu na tę decyzję były z pewnością względy rodzinne, do Poznania bowiem sprowadzili się także jego rodzice oraz brat.

Trzeci rozdział pracy autor monografii poświęcił działalności naukowej Błachowskiego w okresie międzywojennym. Od początku pobytu w Poznaniu, oprócz działalności dydaktycznej na Wydziałach: Filozoficznym i Lekarskim na nowym uniwersytecie, Błachowski prowadził bardzo aktywną działalność naukową oraz organizacyjną. W 1922 r. został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Psychologicznego, brał aktywny udział w licznych polskich i zagranicznych zjazdach, kongresach i konferencjach naukowych, m.in. w I Międzynarodowym Kongresie Psychologii Stosowanej w Paryżu (1929),

Międzynarodowym Kongresie w Stanach Zjednoczonych (1929), Kongresie Psychotechnicznym w Barcelonie (1930). Był także założycielem i redaktorem naczelnym „Kwartalnika Psychologicznego” w latach 1929–1951, a także współredaktorem „The Psychological Register” wydawanego w USA.

Jak wynika ze źródeł, jego osiągnięcia naukowe i zdolności organizacyjne zostały docenione przez społeczność akademicką Uniwersytetu Poznańskiego. W latach trzydziestych XX w. Błachowski kilkakrotnie w kolejnych latach akademickich: 1934/35, 1935/36 oraz 1936/37, był wybierany na stanowisko dziekana Wydziału Humanistycznego UP. W listopadzie 1936 r. z powodów zdrowotnych zrezygnował z tej funkcji, po czym w roku akademickim 1937/38 ponownie został prodziekanem Wydziału Humanistycznego, a w maju 1938 r. wybrano go na prorektora UP na lata 1938/39 oraz 1939/40.

Pierwszą część pracy kończy rozdział poświęcony losom Błachowskiego w czasie drugiej wojny światowej. Autor pracy pisze, że po wybuchu wojny Błachowski podzielił los wielu przedwojennych profesorów Uniwersytetu Poznańskiego. Aresztowany przez Niemców w październiku 1939 r. został zatrzymany i osadzony w tutejszym ratuszu, a na początku listopada trafił wraz z żoną i córką do obozu przejściowego (Lager Głowna), po czym został wywieziony do Generalnego Gubernatorstwa. Okres wojny spędził w Ostrowcu Świętokrzyskim. Od razu, razem z innymi profesorami wysiedlonymi do Generalnej Guberni, włączył się do pracy na zorganizowanym na tych terenach Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. W ramach przypadających mu obowiązków przeprowadzał egzaminy doktorskie i habilitacyjne. W międzyczasie, w okresie od maja 1943 r. do lutego 1944 r., pracował pod zmienionym nazwiskiem w Biurze Zachodnim Delegatury Rządu na Kraj, gdzie zajmował się organizacją administracji, szkolnictwa, przemysłu i handlu oraz zdrowia.

Drugą część monografii otwiera rozdział poświęcony działalności Błachowskiego w najwyższych władzach Uniwersytetu Poznańskiego w pierwszych latach powojennych. Po wyzwoleniu Poznania, w marcu 1945 r. Błachowski wrócił do Poznania i kilka dni później – 19 marca, brał już udział w pierwszym po wyzwoleniu posiedzeniu Senatu UP. 9 kwietnia 1945 r. został mianowany prorektorem uczelni. W październiku 1945 r. delegaci Wydziałów UP ponownie wybrali Błachowskiego na prorektora na lata akademickie 1945/46 oraz 1946/47. W pierwszym okresie po zakończeniu wojny nadzorował on odbudowę gmachów uczelni, Biblioteki Uniwersyteckiej oraz domów mieszkalnych dla profesorów. Jak pisze autor pracy, „obok intensywnej odbudowy ze zniszczeń wojennych Zakładu Psychologii UP starał się ponownie nawiązać zerwane przez wojnę kontakty z psychologią europejską”. Reaktywował zniszczony przez hitlerowców Instytut Psychologiczny, a dzięki przedwojennym kontaktom z europejskimi uczonymi i uniwersytetami odtworzył z nadesłanych z zagranicy książek z psychologii zniszczoną

przez Niemców bibliotekę Instytutu Psychologicznego. Odbił także podróże naukowe do Wielkiej Brytanii, gdzie zapoznał się z osiągnięciami psychologii angielskiej. W maju 1946 r. Błachowski został wybrany na stanowisko rektora UP. Oficjalnie obowiązki rektorskie od Stefana Dąbrowskiego przejął 16 grudnia 1946 r. Jego kontrkandydatem w wyborach rektorskich był znany archeolog prof. Józef Kostrzewski. Wybór Błachowskiego na stanowisko rektora odbył się w dość niezwykłych okolicznościach, a mianowicie po demonstracjach studentów poznańskich, protestujących przeciwko pacyfikacji krakowskich studentów za udział w obchodach święta 3 maja oraz urlopowaniu rektora Stefana Dąbrowskiego. Społeczność akademicka zdawała sobie sprawę z tego, że w owych burzliwych czasach potrzebny jest człowiek doświadczony, o szczególnych zdolnościach dyplomatycznych. Zniszczony bowiem i rozgrabiony przez okupanta Uniwersytet Poznański był skazany na jakąś formę współpracy w ówczesnymi władzami miejskimi oraz państwowymi i potrzebował budynków, a także pieniędzy, aby prowadzić działalność dydaktyczną i naukową. Osoba prof. Błachowskiego gwarantowała zabezpieczenie tych ważnych interesów uczelni. Przedwojenne doświadczenia Błachowskiego w kierowaniu poznańskim uniwersytetem zostało dobrze wykorzystane w trudnych czasach jego odbudowy po drugiej wojnie światowej.

W październiku 1948 r., podczas inauguracji roku akademickiego 1948/49 prof. Błachowski przekazał insygnia rektorskie nowemu rektorowi Kazimierzowi Ajdukiewiczowi, który podobnie jak on był uczniem prof. Twardowskiego. Fakt ten przyjął z wielką ulgą. W trudnych powojennych czasach wiele razy dawał świadectwo odwagi i lojalności, jak chociażby w lutym 1948 r., kiedy zeznawał jako świadek w sprawie prof. Ludwika Jaksy-Bykowskiego (rektora Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich), kiedy ten został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa. Z drugiej strony, jako członek ZBoWiDu wygłosił w 1950 r. przemówienie pełne propagandowych treści, które nie licowały z wyznawanymi przezeń wartościami. Jarosławowi Matysiakowi nie udało się ustalić, czy rektor Błachowski mógł być faktycznie autorem tych słów, czy też został przymuszony do odczytania cudzego tekstu.

Od 1952 r. prof. Błachowski był kierownikiem Zespołu Katedr Psychologii Wychowawczej i Pedagogiki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UP, a od września 1953 r. kierownikiem Katedry Psychologii na tym Wydziale. W 1955 r. został zatrudniony także w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Poznaniu w Katedrze Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego Zakładu Psychologii.

Kolejny, szósty rozdział monografii przedstawia powojenną działalność naukową, organizacyjną, redakcyjną i wydawniczą Błachowskiego. Uznany dorobek naukowy profesora sprawił, że badacz kierował lub zasiadał w polskich i zagranicznych Towarzystwach Psychologicznych, brał udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych oraz prowadził szero-

ką działalność redakcyjną i wydawniczą. W ostatnich latach pracy zawodowej był członkiem rady naukowej PAN. Podobnie jak w okresie międzywojennym, uczestniczył w krajowych i międzynarodowych zjazdach oraz konferencjach psychologicznych. Był również redaktorem „Przeglądu Psychologicznego”, założycielem i przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Jego działalność naukowa i organizacyjna była doceniana, a także nagradzana przez władze państwowe.

Osobny, siódmy rozdział pracy dedykowany jest działalności prof. Błachowskiego w instytucjach państwowych, stowarzyszeniach i organizacjach społecznych. W uznaniu jego osiągnięć naukowych został członkiem m.in.: Rady Naukowej przy ówczesnym Ministerstwie Oświaty i Radzie Rektorów, Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację, Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Klubu Demokratycznej Profesury i innych towarzystw, stowarzyszeń oraz organizacji.

Ósmy rozdział monografii autor pracy poświęcił ostatnim latom życia profesora na emeryturze (1960–1962). We wspomnieniach ówczesnego asystenta profesora przejście Błachowskiego na emeryturę miało miejsce w roku, w którym ukończył on siedemdziesiąt lat, ale nie miało nic wspólnego z uniwersytecką tradycją pożegnania znakomitego uczonego i rektora uniwersytetu. Odkonstatał się niepodziewanie, bez konsultacji z profesorem i jego najbliższym otoczeniem. Nie było żadnym pocieszeniem, że prof. Błachowski nie był jedynym pracownikiem, który w ten sposób przeniesiony został w stan spoczynku. Razem z nim – w ramach „wymiany pokoleniowej” – 30 września 1960 r. na emeryturę przeszło 22 przedstawiciele tzw. profesury przedwojennej. W połowie 1961 r., za namową córki, prof. Błachowski przeniósł się do Warszawy. Jak wynika z recenzowanej biografii, żegnał on Poznań ze smutkiem, w 42. roku od przyjazdu do miasta. Kontaktów ze stolicą Wielkopolski nie zerwał nigdy. Od listopada 1960 r. pracował w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Zakładzie Psychologii Katedry Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego. Na początku 1962 r. stan zdrowia prof. Błachowskiego uległ pogorszeniu i zmarł on 31 stycznia 1962 r. w Warszawie. Pochowany został na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie.

Ważne uzupełnienie działalności naukowej i organizacyjnej profesora stanowi ostatni dziewiąty rozdział pracy: Stefan Błachowski prywatnie. Autor pracy przedstawił w nim życie prywatne i rodzinne Błachowskiego oraz jego zainteresowania i pasje.

Rektor Błachowski, nazywany przez studentów „Błachem” cieszył się dużą popularnością wśród nich. Troszczył się nie tylko o rozwój naukowy, ale także rozwój fizyczny młodzieży studenckiej. Sam uprawiał sport: grał w tenisa, żeglował, biegał na nartach i był znakomitym tancerzem, co zjednywało mu wielką sympatię studentek. Miał także zdolności artystyczne: malował, pisał wiersze i grał na fortepianie.

Biografia Stefana Błachowskiego autorstwa Jarosława Matysiaka stanowi bardzo interesującą lekturę nie tylko o życiu, działalności i dorobku naukowym rektora Uniwersytetu Poznańskiego w trudnych czasach, ale także jest dobrym przyczynkiem do dziejów UP od początku jego istnienia do lat sześćdziesiątych XX w., a szerzej – do historii nauki polskiej w XX w. O wartości recenzowanej pracy świadczy wszechstronne wykorzystanie źródeł archiwalnych. Autor pracy – doświadczony archiwista i wieloletni kierownik poznańskiego Oddziału Archiwum Polskiej Akademii Nauk, napisał bardzo dobrze udokumentowaną pracę, opartą na wnikliwej analizie materiałów źródłowych, zgromadzonych w archiwach w Poznaniu i w innych placówkach archiwalnych w kraju. W pracy o Stefanie Błachowskim autor wykorzystał źródła zgromadzone w Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu i w Warszawie, Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowym w Poznaniu, archiwach uczelnianych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, Instytucie Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, Instytucie Zachodnim w Poznaniu oraz w Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie, Polskim Towarzystwie Filozoficznym oraz w Dziale Zbiorów Specjalnych i Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Materiały archiwalne zostały uzupełnione licznymi źródłami drukowanymi, pamiętnikami i wspomnieniami oraz wydawnictwami źródłowymi, encyklopedycznymi i słownikowymi. Obszerny jest także wykaz literatury zamieszczony na końcu tej monografii.

Praca zawiera rzadko spotykane w tego typu opracowaniach kalendarium życia Stefana Błachowskiego, zawierające najważniejsze fakty z biografii Profesora – od urodzenia do śmierci. Bardzo dokładnie została przedstawiona działalność naukowa prof. Błachowskiego. Na stronach 307–326 umieszczono pełną bibliografię prac Błachowskiego za lata 1911–1961. Książkę wzbogacają zdjęcia, w tym liczne reprodukcje dokumentów Błachowskiego: indeksu, fotografii samego profesora, fotografii ze studentami, zdjęć władz UP z lat trzydziestych XX w. oraz z 1945 r., zdjęć pism, zaproszeń, gratulacji, itp., będące znakomitą świadectwem epoki, w łącznej liczbie dziewięćdziesięciu. Ich wartość jest tym większa, że dokumentacja fotograficzna z okresu międzywojennego oraz z pierwszych lat po drugiej wojnie światowej jest uboga. Wszystko to sprawia, że otrzymaliśmy rzetelną i znakomicie udokumentowaną monografię, stanowiącą ważny składnik serii wydawniczej: *Biografie Rektorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, która bardzo dobrze wpisuje się w obchody wielkiego Jubileuszu naszego Uniwersytetu.

Irena Mamczak-Gadkowska